

Корнеева Ю. В.

ГУНУ «Академия финансового управления»

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ КОРПОРАТИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Статья посвящена актуальным вопросам развития механизмов привлечения инвестиционных ресурсов в государственном секторе. Определен характер влияния политики институциональных преобразований на инвестиционную деятельность. Выделены основные концептуальные направления трактовки категории «корпоратизация», которая в данном исследовании рассматривается с точки зрения аккумуляции источников финансирования развития субъектов хозяйствования государственного сектора. Подчеркнуто, что процесс корпоратизации государственных предприятий способствует снижению информационной асимметрии и является основой инноватизации экономики.

Ключевые слова: корпоратизация, инвестиции, государственное предприятие, государственная корпорация.

Kornieieva I. V.

Academy of Financial Management

INVESTMENT ASPECTS OF CORPORATIZATION OF STATE-OWNED ENTERPRISES

Summary

The article is devoted to current issues of development of mechanisms for attracting investment resources in the public sector. The character of the influence of institutional policy reforms on investment is outlined. The article highlights the main conceptual directions of interpretation of the category "corporatization". In this study, corporatization is considered in terms of sources accumulation for the financing of public sector entities. It is emphasized that the process of corporatization of state-owned enterprises reduces information asymmetry. And it is underlined that corporatization of state-owned enterprises can be the basis for innovative economic development.

Keywords: corporatization, investment, state-owned enterprises, public corporations.

УДК 631.15

Логоша Р. В.

Підвальна О. Г.

Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ТЕПЛИЧНИХ КОМБІНАТІВ НА РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасний стан діяльності тепличних комбінатів в умовах ринкової економіки. Визначено і досліджено особливості функціонування тепличних комбінатів на ринку овочевої продукції в Україні. Обґрунтовано основні напрями розвитку тепличних комбінатів у процесі трансформації економічної системи з урахуванням вітчизняних особливостей і тенденцій розвитку ринку овочевої продукції в Україні.

Ключові слова: овочі закритого ґрунту, тепличні комбінати, ринок овочевої продукції, галузь овочівництва.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкової економіки галузь овочівництва в Україні нерозривно зв'язана з глобальними ринками, що диктують вимоги до якості овочевої продукції та цін на неї. Водночас вітчизняні виробники овочевої продукції зіштовхуються з такими викликами, як перерозподіл експортних ринків, низький рівень купівельної спроможності вітчизняного споживача, зростання цін на добрива, сільськогосподарську техніку, тару та ін. У таких умовах виживають ті, хто спроможний швидко адаптуватися до умов глобально-трансформаційних змін сучасного ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного функціонування ринку овочевої продукції постійно привертає увагу теоретиків і практиків у галузі аграрної економіки. Питанню ефективності виробництва ово-

чів закритого ґрунту присвячено дослідження таких учених, як В.П. Рудь, Р.М. Скупський, В.Г. Андрійчук, О.В. Ульяненко, В.В. Писаренко, П.М. Макаренко, В.І. Бойко, Р.С. Близький, Т.Є. Кучеренко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте за умов високої швидкості й частоти змін у сучасній економіці має бути приділена увага сучасному стану та ефективності діяльності тепличних комбінатів на ринку овочевої продукції в Україні в умовах нових глобалізаційних викликів.

Мета статті полягає у вивченні сучасного стану й ефективності функціонування тепличних комбінатів в Україні на ринку овочевої продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське овочівництво у цілому останні декілька років демонструє позитивну динаміку

розвитку. Цьому сприяла низка чинників: добрі погодні умови, застосування новітніх технологій, якісного насіння, засобів захисту рослин тощо. З кожним роком це дає змогу поліпшувати й саму якість вітчизняних овочів та розширювати географію їх вирощування в Україні та експорту за кордон.

Особливістю вирощування овочів є те, що на практиці застосовують дві схеми (способи) їх виробництва – у відкритому і закритому (захищеному) ґрунті. Захищений ґрунт – це культиваційні споруди, приміщення, укріття або спеціально обладнані ділянки ріллі, де штучно підтримуються мікрокліматичні умови, що забезпечують позасезонне вирощування рослин. Вирощування овочевих культур у захищеному ґрунті здебільшого проводиться у зимовий, ранньовесняний і пізньоосінній періоди. Вони дуже різняться технологічно і вимагають різного рівня та характеру капітальних вкладень і поточних витрат. Захищений ґрунт з 1 га дає значно більше овочевої продукції, ніж відкритий, за рахунок одержання декількох урожаїв на рік.

Площі, з яких був зібраний урожай овочів протягом 1990–2016 рр. значно коливалися по роках. Посівні площі овочів відкритого ґрунту скоротилися на 3,2%, а овочів закритого ґрунту, навпаки, підвищилися у 2,4 рази (табл. 1).

Також в останні роки спостерігається неухильне зростання врожайності овочів. Водночас урожайність овочів закритого ґрунту є, безумовно, вищою: майже у сім разів від рівня врожайності овочів відкритого ґрунту. У 2016 р. середній рівень урожайності овочів закритого ґрунту був 1241,5 ц /га (табл. 2).

Розглядаючи валовий збір овочів усіх категорій господарств, можна зробити висновок, що в Україні протягом досліджуваного періоду переважно виробляються овочі відкритого ґрунту – в середньому 95%, а овочі закритого ґрунту становлять лише 5%. Якщо порівнювати загальний валовий збір овочів за 1990–2016 рр., то можна побачити, що обсяги виробництва зросли на 41%, а в розрізі способів вирощування овочів валовий збір овочів відкритого ґрунту зріс на 39%, а закритого – на 219% (рис. 1).

Закритий ґрунт складається із зимових і весняних теплиць (під склом та плівкою), парників й утепленого ґрунту (з обігріванням і без нього). За площею найбільшу питому вагу мають вес-

няні теплиці, потім – утеплений ґрунт, парники і зимові теплиці. Овочівництво закритого ґрунту поширене навколо великих міст, промислових центрів, а також у курортних зонах.

На багатьох овочівницьких підприємствах закритий ґрунт поєднується з відкритим, а часом створюється лише для вирощування розсади. Тоді його розміри залежать від площі садіння розсади овочевих культур.

Овочівництво захищеного ґрунту є капіталомісткою галуззю сільськогосподарського виробництва, тому ефективність виробництва овочів у захищеному ґрунті зумовлена переважно як тарифами на електроенергію, так і рівнем реалізаційних цін у міжсезоння.

Вагомим інфраструктурним елементом вітчизняного ринку овочевої продукції є діяльність тепличних комбінатів, які забезпечують виробництво овочів закритого (захищеного) ґрунту. Попит породжує пропозицію, і, як наслідок, в Україні швидкими темпами будуються теплиці. Що характерно, українські сучасні тепличні комплекси не поступаються закордонним: данським, голландським, ізраїльським. Створені спеціалізовані підприємства закритого ґрунту (тепличні, парниково-тепличні комбінати, овочеві фабрики) фактично цілий рік вирощують і реалізують на внутрішньому і зовнішньому ринках овочеву продукцію. Виробництво овочів на передових тепличних комбінатах засноване на індустріальних технологіях із застосуванням засобів автоматизації. Деякі тепличні комбінати розташовані безпосередньо в містах й оснащені механізмами для виконання виробничих процесів, засобами автоматизації подачі води, регулювання мікроклімату, стерилізації ґрунту тощо. Овочева продукція надходить для реалізації від тепличних комбінатів цілий рік і користується особливим попитом у позасезонний час.

Тепличне виробництво овочів важливе не стільки як продукт харчування для населення країни, а й як найважливіший і найбільш простий спосіб забезпечити людину багатьма вітамінами, макро- і мікроелементами у позасезонний період. Це є підставою для вирощування овочів закритого ґрунту [1, с. 90].

Перше тепличне господарство на теренах України з'явилося в 1946 р. у столиці, яке й донині продовжує працювати під назвою «Київська овочева фабрика». На початку 1990-х років обсяг цього

Таблиця 1

Динаміка посівних площ овочевих культур, з яких зібрано урожай

Показники	Роки										2016 р. у % 1990 р.
	1990	1995	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Овочі – всього, тис. га	447,2	489,3	518,6	467,8	504,1	502,8	470,7	463,8	447,1	447,1	99,9
у тому числі овочі відкритого ґрунту, тис. га	455,9	471,2	516,1	464,9	501,0	499,5	465,4	455,3	440,4	441,5	96,8
овочі закритого ґрунту, тис. м ²	21672	23456	25310	28731	31679	33229	49652	49871	51431	52345	241,5

Джерело: дані Державної служби статистики України [9]

Таблиця 2

Динаміка врожайності овочевих культур в Україні, ц/га

Показники	Роки										2016 р. у % 1990 р.
	1990	1995	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Овочі – всього, тис. га	149,0	120,2	112,3	173,6	195,0	199,2	199,6	207,8	206,1	210,5	141,3
у тому числі овочі відкритого ґрунту	144,2	121,1	108,2	166,6	188,3	192,0	190,7	193,1	192,1	194,3	134,7
овочі закритого ґрунту	1155,0	1061,3	935,4	1308,5	1256,3	1277,4	1110,4	1162,1	1192,1	1241,5	107,5

Джерело: дані Державної служби статистики України [9]

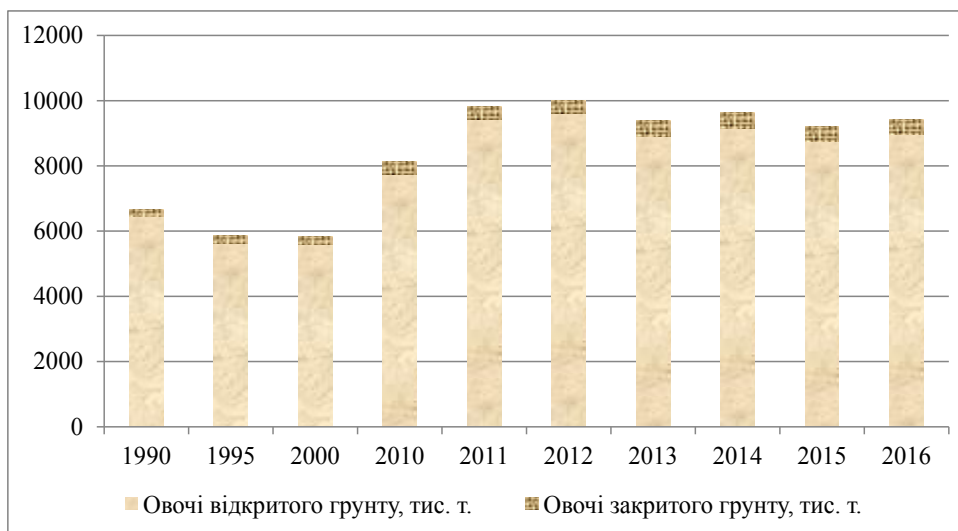

Рис. 1. Динаміка валового збору в усіх категоріях господарств овочів відкритого і закритого ґрунту в Україні, тис. т

Джерело: дані Державної служби статистики України [9]

тепличного господарства сягнув близько 800 га скляних теплиць і близько 2 тис. га плівкових.

Потрібно також відзначити, що до 1991 р. на території нашої держави функціонувало близько 800–900 зимових теплиць і майже 5 тис. плівкових. Проте із підвищенням вартості енергоресурсів багато тепличних комбінатів стали банкрутами, а плівкові споруди в колишніх колгоспах, радгоспах були знищені. У Київській області, де працювало п'ять великих тепличних комбінатів, залишився лише один [2, с. 37].

Переломним періодом для розвитку всього сільського господарства загалом і

для тепличного зокрема став Закон України про фіксований сільськогосподарський податок, який набрав чинності 1 січня 1999 р. З того часу ситуація поступово почала погіршуватися, що проявлялося у подальшому зниженні кількості тепличних комбінатів в Україні.

Близько 10 років тому почалося відродження тепличного господарства: інвестори відчули можливість непогано заробити на вконтингованому ринку. У 2001 р. було створено профільну Асоціацію «Теплиці України», до якої нині входить 21 підприємство. В Україні працюють понад сім десятків тепличних комбінатів, найбільші з яких розташовані довкола великих міст: ВАТ «Комбінат «Тепличний», СВІАТ «Київська овочева фабрика», агрокомбінат «Пуца-Водиця», ТОВ «АФ «Пролісок» (Київська обл.); ЗАТ «Тепличний», ЗАТ «Зміївська овочева фабрика» (Харківська обл.); ВАТ «АФ «Провесін» (Львівська обл.); СТОВ «Кримтеплиця»; Уманський і Черкаський тепличні комбінати (Черкаська обл.); ТОВ «ТК «Дніпровський» (Дніпропетровська обл.). Великі тепличні комбінати переважно вирощують овочі у скляних теплицях загальною площею від 6 га.

Сучасний стан овочівництва закритого ґрунту в Україні характеризується як етап виходу з економічної кризи з подальшим помірним становленням її розвитку. Проте існує низка причин, які зумовлюють низькі темпи розвитку галузі овочівництва, до яких відносять дуже великі енергетичні витрати (природний газ і електроенергія), недостатній технологічний рівень і, як наслідок,

низьку продуктивність виробництва, фізично й морально застарілі споруди й обладнання, неефективну і затратну організацію праці, низький рівень маркетингових досліджень та прогнозів ринку збуту готової овочевої продукції.

Були неодноразові спроби відродити овочівництво закритого ґрунту. Тепличні комбінати багато зробили для відродження галузі овочівництва після тривалого занепаду. Було побудовано більше 100 га нових сучасних теплиць, реконструйовано 97% старих споруд. Активно впроваджуються новітні технології, які стали наслідком зростання врожайності овочевих культур за 2011–2016 рр. (від 20 до 35 кг/м²). Сьогодні в Україні в овочівництві закритого ґрунту працює близько 600 га зимових теплиць і невелика кількість голландських і російських. Проте ситуація знову погіршується. Стрімке зростання вартості енергоресурсів останнім часом поставило тепличну галузь на межу економічного існування.

До ТОП-5 виробників овочів, баштанних, коренеплодів закритого ґрунту (за чистим прибутком у 2015 р.) увійшли: «Західний Буг» (1 070 млн. грн.), «Уманський тепличний комбінат» (405 млн. грн.), «Органік Системс» (368 млн. грн.), комбінат «Тепличний» (367 млн. грн.) та агрофірма «Роднічок» (347 млн. грн.) [3].

Вивчивши досвід вітчизняних виробників, зупинимося на роботі Уманського тепличного комбінату, який знаходиться у центрі України й є важливим регіональним постачальником цієї необхідної продукції для населення. Уманський тепличний комбінат заснований у 1974 р. У 2002 р. почалося стрімке розширення виробничих площ, збільшився обсяг виробництва продукції закритого ґрунту, значно підвищилася продуктивність праці, суттєво зріс рівень оплати праці і, як результат, – рівень сплати податків.

Сьогодні в Уманському тепличному комбінаті експлуатуються найсучасніші теплиці європейського зразка. У них реалізовані новітні розробки та досягнення у сфері вирощування овочів у закритому ґрунті. Це й інноваційна конструкція самої теплиці, що дає змогу підвищити світловий потік більш ніж на 10% порівняно з теплицями попереднього покоління, і складна комп'ютеризована система під-

тримки мікроклімату, і енергозберігаюча технологія використання парникових газів, і ще дуже багато інших унікальних і новаторських рішень, що дають змогу істотно підвищити не тільки врожайність, а й якість продукції, знизивши енерго- і трудовитрати. Також тепличний комбінат має складський комплекс площею 10 тис. м², який дає змогу виконувати найвищі вимоги до зберігання і переробки продукції, а власний логістичний центр забезпечує оптимальні рішення сортування, фасування, пакування та доставки продукції.

За останні роки тепличний комбінат зумів реалізувати низку масштабних інвестиційних проєктів, для виконання яких були запрошені провідні західні компанії та фахівці.

Стратегічний курс тепличного комбінату є незмінним – це збільшення обсягів виробництва овочів на основі використання прогресивних енергозберігаючих технологій для забезпечення потреб споживачів в якійсній овочевій продукції. Втриматися на ринку дає змогу конкурентний товар, гарантованість його поставок замовникам та значні обсяги пропозиції, тому продовжує інвестувати кошти в будівництво теплиць, тим самим забезпечуючи подальший власний розвиток. Також тепличний комбінат має вигідне місце розташування, яке дає змогу покупцям із суміжних регіонів купувати його продукцію.

Основою досліджуваного тепличного господарства є скляні теплиці. На початок 2017 р. площа теплиць, в яких вирощуються сільськогосподарські культури закритого ґрунту на Уманському тепличному комбінаті, дорівнює 35,1 га, з них 28,1 га працюють за найсучаснішими світовими технологіями.

Найбільшим попитом теплична продукція користується в періоди, коли продукція відкритого ґрунту не надходить на ринок, а саме лютий-червень і жовтень-грудень. У ці періоди тепличний комбінат має можливість реалізувати свою продукцію за досить високими цінами і компенсувати зниження доходів у періоди, коли ціни на тепличні овочі знижуються до рівня цін на овочі відкритого ґрунту. Основна маса тепличних овочів реалізується через відкриті ринки. Значна частина продукції продається магазинам роздрібної торгівлі, при цьому велика частина приходить на супермаркети, гіпермаркети. Стратегічним партнером комбінату є мережа супермаркетів ТОВ «Метро кеш енд кері». За великих обсягів постачань продукція доставляється власним транспортом тепличного комбінату.

З 2009 р. на тепличному комбінаті впроваджено міжнародний стандарт GLOBALG.A.P., мета якого полягає в мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва шляхом відстеження всього виробничого циклу. Головними перевагами впровадження GLOBALG.A.P. є можливість виходу на європейський ринок торгівлі та висока якість і безпека продукції.

Стримуючим фактором для розвитку тепличного господарства є необхідність значних капіталовкладень для модернізації старих і будівництва нових теплиць. Інвестиції в реконструкцію 1 га зимової теплиці становлять приблизно 300 тис. дол., а інвестиції в будівництво 1 га нових теплиць – 1 млн. дол. Цей факт вимагає значних витрат власних коштів підприємства на придбання конструкцій теплиць, обладнання, матеріалів, оплату робіт і послуг, а також залучення кредитів банків. Окрім того, важливим є комплексний підхід до реалізації проєкту.

Для збільшення врожайності овочів та зменшення витрат енергії у теплицях Уманського тепличного комбінату проводять «зашторювання», що дає змогу в нічний час доби зменшити витрати енергоносіїв до 40%, 2–3-контурний обігрів теплиці з комп'ютеризацією й автоматизацією, створюють мікроклімат, що забезпечує рівномірне температурне поле; створено умови для регулювання концентрації вуглекислого газу в ґрунті і приґрунтовому повітрі атмосфери, повністю переведено систему живлення рослин на мінеральний субстрат; згідно з вимогами нових голландських технологій упроваджено крапельне живлення рослин.

Також до новітніх досягнень тепличного комбінату слід віднести те, що використовується нетрадиційний спосіб підживлення рослин вуглекислим газом через перфоровані поліетиленові рукави, що створює постійні рухомі потоки вуглекислого газу з рівномірним розподілом у зоні листової поверхні рослин [4, с. 216]. Усе це забезпечує Уманському тепличному комбінату підвищення врожайності овочів закритого ґрунту. За цим показником комбінат займає лідируючі позиції серед підприємств галузі в Україні. Так, середньорічний приріст урожайності дорівнює 9%. Це, своєю чергою, дало змогу комбінату забезпечити високий економічний ефект.

Із розвитком ринку овочевої продукції ростуть і вимоги покупців до якості та асортименту товарів, які реалізуються через постійно зростаючу мережу супермаркетів. У зв'язку з тим, що значна частина продукції Уманського тепличного комбінату поставляється саме оптовим покупцям, які ставлять свої вимоги до упакування, сортування сільськогосподарської продукції, постало питання про використання сортувальної лінії.

В умовах вітчизняних трансформаційних змін на етапі становлення та розвитку аграрної економіки постає низка проблем, таких як: запровадження для тепличних комбінатів пільгової ціни на природний газ та електроенергію, впровадження у виробництво нових енергозберігаючих технологій та ін. Так, починаючи з II півріччя 2014 р. майже всі вітчизняні тепличники перебувають у скрутні через газову кризу. Для більшості вона стала справжнім випробуванням на життєздатність. Ріст вартості російського газу і припинення його імпорту без адекватної заміни з інших джерел призвели до того, що витрати на опалення становлять більше 60% собівартості тепличних овочів.

Також слід зазначити, що випереджаючий ріст цін на техніку, насіння, добрива, засоби захисту рослин, на енергоносії порівняно із цінами на овочі призводить до високої собівартості овочів закритого ґрунту. Тепличне овочівництво для одержання кінцевої продукції вимагає високих витрат, особливо в статтях використання мінеральних добрив і енергоносіїв [5, с. 218].

Залишається невирішеною ще одна одвічна українська проблема – відсутність овочесховищ та їх низька технологічна ефективність, що призводить до того, що частина з них просто пропадає. За оцінками експертів ринку овочевої продукції, близько 15% зібраного врожаю овочів банально згниває [3]. Фермери зацікавлені в розвитку системи зберігання і логістики їх товарів, але з огляду на низьку рентабельність цього бізнесу, будівництво необхідної кількості сховищ проходить занадто повільними темпами. Нині всі овочесховища можуть одночасно зберегти до 3 млн. т овочів, що покриває лише 10% потреби.

Хоча обсяги експорту овочевої продукції в останні роки й зросли (доказом чого служить рекордний експорт тепличних огірків і томатів до ЄС у 2015 р.), проте українська продукція «з поля» в ЄС не потрібна, тому вітчизняним виробникам овочевої продукції потрібно серйозно працювати над подальшим розвитком інфраструктури передпродажної доробки і логістики.

У 2015 р. українські тепличні овочі продавалися переважно в Польщу та країни Балтійського регіону, оскільки у них не є обов'язковою наявність міжнародного сертифіката. Однак для того щоб розширити географію поставок овочевої продукції в рамках ЄС у наступних роках, комбінатам України все ж варто задуматися над сертифікацією.

Ситуація з імпортом овочевої продукції ситуація протилежна. Так, за 2015 р. Україна закупила 16,9 тис. т овочів за кордоном. При цьому за I півріччя 2016 р. було завезено 31,9 тис. т овочів, що на 48% більше, ніж за весь попередній рік.

Великі вітчизняні тепличні комбінати переважно вирощують овочі у скляних зимових теплицях загальною площею від 6 га. Найбільш капіталомісткими є засклені теплиці. Вихід овочевої продукції в них становить приблизно 35–40 кг/м². Значно дешевше плівкові теплиці на сонячному обігріві. Виробництво овочевої продукції в них становить приблизно 20 кг/м², однак плівка вимагає часті заміни (в середньому один раз на два роки).

За даними офіційної статистики, у 2016 р. під овочами закритого ґрунту зайнято понад 3,2 тис. га. У 2017 р. прогнозується розширення площі теплиць до 50–60 га. Левова частка (93%) їх використовується для вирощування томатів та огірків, решту відводять під перець солодкий, баклажани, салатні та зелені культури, гриби. У приватному секторі площа закритого ґрунту в 14 разів більше, ніж у тепличних комбінатах, але врожайність у тепличних комбінатах майже втричі вища, ніж у господарствах населення. Загалом по Україні врожайність томатів становить 17,5 кг/м², а огірків – 14,5 кг/м². Хоча є багато тепличних комбінатів, які застосовують новітні технології вирощування й отримують урожаї не нижчі, ніж у Нідерландах, Німеччині. Серед кращих – комбінат «Тепличний» у Калинівці Броварського району Київської області (площа 48,5 га), де врожайність томатів становить 52,4, а огірків – 34,4 кг/м² (у розрахунку на гектар це 520 і 340 т відповідно).

Активно вирощувати овочі закритого ґрунту в Україні почали з 2003 р., це сприяло тому, що протягом наступних років обсяги їх виробництва зросли (у 2011 р. – 398,0 тис. т, у 2016 р. – 598,3 тис. т). Однак нині сільськогосподарські підприємства зменшили виробництво овочів у теплицях на 31%, до 99,5 тис. т. Натомість господарства населення за 2011–2016 рр., навпаки, наростили виробництво тепличних овочів на 94% (з 254,6 до 494 тис. т). Частка господарств населення у цьому сегменті постійно зростає: якщо в 2011–2012 рр. вона становила близько 70%, то в 2013–2014 рр. – 76,4% і 76,8% відповідно, у 2016 р. – 83,9%. При цьому ріст виробництва українських тепличних овочів в останні роки відбувався переважно екстенсивним шляхом завдяки збільшенню кількості плівкових теплиць у господарствах населення.

У господарствах захищеного ґрунту більша частина виробничих процесів виконується вручну, тому розмір посівів овочів у спеціалізованих господарствах становить від 300 до 800 га.

Ураховуючи тенденції розвитку вітчизняного і світового ринків овочевої продукції, спеціалізація вітчизняних тепличних комплексів сформувалася так: овочі – 79%, квіти – 19% і гриби – 2%. Основні види овочів, які вирощують у зимових скляних теплицях великих тепличних господарств: огірки, томати, солодкий перець, баклажан, салатні та зелені культури (кріп, петрушка, базилік, коріандр). У весняних плівкових теплицях і парниках, які характерні переважно для господарств населення, вирощують більш розширений асортимент овочевих культур: томати, огірки, кабачки, солодкий перець, баклажан, диню, кавун, салат, кріп, петрушку, селеру, столовий буряк, ранню капусту, ревінь, щавель тощо.

Лише 2,8% наявних в Україні теплиць скляні, 41,7% – полікарбонатні, а 55,5% – плівкові або тимчасові. Загальна площа скляних теплиць становить близько 500 га. Підрахувати ж площу всіх малих плівкових теплиць які розміщені у господарствах населення, немає можливості, однак експерти називають цифри від 5 до 7 тис. га. У деяких регіонах України (Херсонській, Закарпатській, Тернопільській, Чернівецькій, Запорізькій областях) є чимало сіл та селищ, де теплиці стоять чи не в кожному дворі, а овочева продукція, що у них вирощується, призначена для задоволення власних потреб домогосподарств і для реалізації на ринку. Це, своєю чергою, призводить до виникнення іншої проблеми – відсутності можливості виробництва великих обсягів виробництва овочів закритого ґрунту господарствами населення та їхньої ролі у становленні та розвитку вітчизняного ринку овочевої продукції.

Зазначені явища ще раз підтверджують, що суб'єкти вітчизняного ринку овочевої продукції все більше зіштовхуються із принципово новими викликами і проблемами, що зумовлені соціально-економічними наслідками процесів глобалізації, насамперед технологічними та інноваційними змінами [6, с. 42].

Отже, враховуючи специфіку виробництва овочів закритого ґрунту та подорожчання газу для підприємств, говорити про збільшення площ закритого ґрунту в тепличних комбінатах нині важко – стоїть питання про збереження тих, які вже є, тому поки що овочева продукція вітчизняних виробників утрачає свою конкурентоздатність через високу ціну, зумовлену високою собівартістю. Найважче доводиться великим тепличним комбінатам. А от кількість плівкових теплиць у господарствах населення постійно зростає. Господарства населення, особливо південних регіонів країни, які використовують плівкові теплиці з сонячним обігрівом, перебувають у більш сприятливому становищі, і конкуренція з їхнього боку ще більш загострилася і становить серйозну конкуренцію на ринку тепличної продукції, що сприяє зниженню цін на неї. Та й кількість таких виробників щороку зростає. У 2017 р. очікується збільшення площі і врожайності плівкових теплиць у господарствах населення на 2,6% і 2,4% відповідно.

Знаючи труднощі вітчизняних виробників тепличних овочів, деякі зарубіжні фахівці вважають, що скляні теплиці в Україні не мають тривалої перспективи. Власники ж невеликих плівкових теплиць розбирати їх аж ніяк не збираються. Девальвація гривні їм навіть де в чому допомогла: коли оптові ціни на томати падають нижче 1 дол./кг, возити їх із Туреччини, не кажучи вже про Йорданію і Марокко, не вигідно, тож росте попит на

вітчизняну продукцію. До речі, саме дрібні виробники забезпечили різке зростання виробництва тепличних томатів у Туреччині, Тунісі, Йорданії, Єгипті та Марокко, і в результаті ці країни зайняли істотні позиції на європейському ринку тепличної овочевої продукції. Подальший розвиток їх експорту обмежує лише дефіцит водних ресурсів [7].

На основі SWOT-аналізу діяльності тепличних комбінатів із використанням

рейтингової оцінки господарської діяльності встановлено, що державні тепличні господарства потребують наявності потужного ресурсного потенціалу. У приватних тепличних господарствах на відміну від державних спостерігаються відповідальність та організованість елементів управлінської системи, а також можливість довгострокової орієнтації працівників на досягнення визначених довгострокових цілей.

Державні тепличні комбінати повинні зосередитися на утриманні ринкових позицій, тоді як приватні – на розвитку ринку овочевої продукції. Це свідчить про те, що з розвитком ринкової економіки в Україні державні підприємства поступово втрачають свої позиції на ринку сільськогосподарської продукції, тоді як приватні, навпаки, постійно їх нарощують. Разом із тим державні комбінати виробляють значно ширший асортимент продукції, ніж приватні, що надає їм можливість уповільнити темпи втрати ринкових позицій за рахунок діяльності підприємства на

тому сегменті ринку, який проігнорували приватні виробники. Цінові та товарні стратегії як приватних, так і державних тепличних комбінатів співпадають, що пов'язано із сезонністю виробництва.

Для подальшого розвитку вітчизняної галузі овочівництва необхідним є подальший розвиток інфраструктури ринку овочевої продукції та ефективного механізму його державного регулювання. Своєю чергою, виробникам овочів необхідно випускати якісну, а отже, конкурентоспроможну овочеву продукцію. Для її реалізації на державному рівні має бути розроблена та прийнята стратегія стабільного економічного розвитку економічних відносин між суб'єктами ринку овочевої продукції [8, с. 50].

Висновки. Виробництво овочів закритого ґрунту в Україні є поки що малоефективним. Основними чинниками, що зумовили низьку рентабельність виробництва тепличними комбінатами овочевої продукції протягом останніх п'яти років, стали зростання цін на енергоносії, регіональна обмеженість ринків збуту продукції, відсутність зв'язку між рівнем цін та якістю продукції. Першочерговими кроками у підвищенні ефективності виробництва овочів закритого ґрунту в тепличних комбінатах мають стати: пошук альтернативних джерел енергозабезпечення, опанування ринків країн ЄС, утвердження систем управління якістю продукції та становлення маркетингу якості продукції.

Список використаних джерел:

1. Гордій М.В. Вирощування овочів у міжгосподарському теплично-овочевому комбінаті / М.В. Гордій, В.Д. Васянович, А.О. Одобецька. – К. : Урожай, 1990. – С. 90–94.
2. Степанюк О. Овочева матриця / О. Степанюк // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 13(260). – С. 37–40.
3. ТОП-5 виробників овочів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agronews.ua/node/70831>.
4. Котик П.С. Ефективність вирощування овочевої продукції у закритому ґрунті / П.С. Котик, Л.Ф. Бурик // Зб. наук. праць Уманського державного аграрного університету. – 2007. – С. 215–221.
5. Трачова Д.М. Енергозбереження як передумова ефективного функціонування тепличних підприємств / Д.М. Трачова // Ринкові трансформації та розвиток продуктивних сил аграрного сектора. – 2004. – № 9. – С. 217–221.
6. Логоша Р.В. Оцінка параметрів універсального ринку / Р.В. Логоша // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2016. – Вип. 23. – Ч. 1. – С. 42–647.
7. Пасічник В. Ранні овочі: виробництво, реалізація, ефективність / В. Пасічник // Овощеводство. – 2017. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ovoshevodstvo.com/journal/browse/201704/article/1562>.
8. Логоша Р.В. Державне регулювання ринку овочів: стан, проблеми, шляхи вирішення / Р.В. Логоша // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2016. – Вип. 17. – Ч. 2. – С. 47–50.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> <http://agrokrajina.com.ua>.

Логоша Р. В.

Подвальная О. Г.

Винницький національний аграрний університет

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТЕПЛИЧНЫХ КОМБИНАТОВ НА РЫНКЕ ОВОЩНОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье рассмотрено современное состояние деятельности тепличных комбинатов в условиях рыночной экономики. Определены и исследованы особенности функционирования тепличных комбинатов на рынке овощной продукции в Украине. Обоснованы основные направления развития тепличных комбинатов в процессе трансформации экономической системы с учетом отечественных особенностей и тенденций развития рынка овощной продукции в Украине.

Ключевые слова: овощи закрытого грунта, тепличные комбинаты, рынок овощной продукции, отрасль овощеводства.

Logosha R. V.
Pidvalna O. G.
Vinnytsia National Agrarian University

THE MODERN STATE OF ACTIVITY OF GREENHOUSE FACILITIES IN THE MARKET OF VEGETABLE PRODUCTS IN UKRAINE

Summary

In the article, the modern state of activity of greenhouse facilities in the conditions of the market economy is considered. Features of the functioning of greenhouse facilities in the market of vegetable products in Ukraine are determined and investigated. Basic directions of development of greenhouse facilities in the process of transformation of the economic system taking into account domestic features and development trends of the market of vegetable products in Ukraine are substantiated.

Keywords: vegetables of closed ground, greenhouse facilities, market of vegetable products, industry of vegetable-growing.

УДК 332.02

Полчанов А. Ю.
Житомирський державний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено вивченню постконфліктного відновлення національної економіки. Обґрунтовано теоретичні основи функціонування механізму відновлення національної економіки від військового конфлікту. За результатами узагальнення публікацій із цієї тематики вивчено пріоритети державної політики у подоланні економічних наслідків бойових дій, зокрема у сфері зайнятості, модернізації промислового потенціалу, стимулювання ділової активності, впровадження інновацій. Виділено шість складників механізму постконфліктного відновлення національної економіки (нормативно-правове, фінансове, організаційне, інформаційне, кадрове та науково-методичне забезпечення), а також вивчено взаємозв'язок між ними. Не залишилася поза увагою оцінка розробленої Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України з огляду на сучасний економічний стан країни.

Ключові слова: військові конфлікти, економічний розвиток, механізм, національна економіка, постконфліктна економіка.

Постановка проблеми. Відбудова зруйнованої військовим конфліктом економіки є однією з ключових проблем, розв'язання якої може визначити успіх усього комплексу відновлювальних заходів. Водночас основні реформи у цій сфері мають розпочинатися після завершення активних бойових дій. Як свідчить досвід Косово, залучення іноземних інвестицій, необхідних для стимулювання економічного зростання, може ускладнюватися через невизначеність остаточного статусу регіону та низький рівень захисту прав власності [20]. Саме тому досить актуальним є вивчення механізму відновлення економіки після завершення військових конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики постконфліктної економіки було зроблено вже згаданими в наших попередніх публікаціях [9; 10] закордонними дослідниками: Т. Аддісоном [14], Г. Кастілло [17], П. Кольєром та А. Хоеффлер [16], а також іншими аналітиками міжнародних організацій та профільних установ провідних країн світу, вченими та експертами. У вітчизняному академічному середовищі питання подолання наслідків військового конфлікту та забезпечення економічного зростання привертає увагу все більшого числа науковців, зокрема О.С. Власюка [2], В.М. Геєця [3], Л.В. Дейнеко [4], О.М. Шарова [13] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим недостатньо висвітленими є основи функціонування механізму відновлення економіки після бойових дій, а висунуті пропозиції, акцентовані на таких найбільш прі-

оритетних для України напрямках, як промисловість, транспортна інфраструктура, міжнародна фінансова підтримка, неповною мірою розкривають можливі форми і методи підтримки процесів післявоєнної відбудови у цілому, а також імовірні ризики та можливості для економічного розвитку.

Мета статті полягає у розкритті змісту механізму постконфліктного відновлення національної економіки крізь призму основних його складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи процес становлення демократії у постконфліктних країнах, Т. Флорес та І. Нооруддін дійшли висновку, що економічний успіх залежить від таких факторів, як політичні перетворення, підтримка міжнародних донорів, особливо в перші роки, та результативність військових операцій (перемога однієї зі сторін порівняно з мирними договорами знижує ймовірність повторення конфлікту) [18, с. 25].

Вивчаючи постконфліктні ризики, група науковців під керівництвом П. Кольєра [15], дійшла висновку, що на зниження ризику виникнення конфліктів у цілому впливають економічний успіх відповідної країни, витрати ООН на підтримку миру, присутність миротворчих сил. Вплив економічного розвитку на схильність постконфліктних країн до повторення бойових дій, на нашу думку, найбільш яскраво демонструє такий графік (рис. 1).

Аналізуючи дані про військові конфлікти та макроекономічну статистику, М. Хумпхрейс та А. Варшней виявили залежність між імовірністю появи нового конфлікту та рівнем ВВП на душу населення. Так, для країн, у яких значення остан-